

FARKAS HENRIETTA REGINA*

A tisztességes eljárás főbb részjogosítványainak érvényesülése a büntetőperben

(A magyar büntetőeljárás az európai
emberi jogi bírászkodás mérlegén)

hiányát kívánom bemutatóni olyan fontos büntető-eljárás jogintézmények tükrében, mint a terheltvédelmi jogok, a fegyverek egyenlőségének elve és az eljárások ésszerű határidőn belüli befejezése.

A dolgozat a nemzetközi emberi jogi bírászkodás alapintézményeinek és azok működési rendjének felvázolása után a vizsgált kérdésekben tételesen veti össze az Egyezmény normáinak hatását a magyar büntető ítélkezésre, figyelembe véve az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: EJEB vagy Bíróság) elvi jelentőségű döntéseit is.

Bevezető gondolatok

Az alapvető jogtárgyak súlyos megsértése jogkövetkezményeket, büntetést von maga után már évezredek óta az emberi társadalomban. Nincs ez másképp a modern jogban sem. A bűncselekményeket és jogkövetkezményeit a büntető anyagi jog határozza meg. A büntetőtörvény normái azonban önmagukban nem érvényesülnek, a törvényhozói cél egy speciális, igen részletesen szabályozott procedúra keretében realizálódik, mely maga a büntetőeljárás. A büntetőeljárás a nemzeti jog által részletesen szabályozott, normáinak alkalmazása során azonban soha nem lehet szem elől téveszteni nemzetközi jogi kötelezettségeinket. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye¹ ratifikálása óta nemzeti jogunk része, szabályai jelentőséggel bírnak a büntetőeljárásban, mely alapvető, alkotmányos, emberi jogokat érinthet hátrányosan.² A nemzetközi emberi jogi bírászkodás lámpást kell, hogy tartson a magyar bíróságoknak is, döntéseivel összhangban lehet csak meghozni olyan ítéleteket, melyek megfelelnek a tisztességes eljárásnak és a lehetőségekhez mérten biztosítják a határozat igazságát, a büntetés igazságosságát is.

Tanulmányomban az Egyezmény egyes alapvető, garanciális előírásainak érvényre jutását, vagy annak

1. Alapvetések az Emberi Jogok Európai Bíróságáról

1.1. Előzmények

A második világháború borzalmai láttán egyre többen emelték fel szavukat az emberi jogok tiszteletben tartása mellett. Az első átfogó jellegű emberi jogi katalógus az 1948-ban az ENSZ által elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata volt. A nyugat-európai államok azonban elhatározták, hogy létrehoznak egy emberi jogokkal foglalkozó regionális nemzetközi szervezetet, ezért egy 1949-ben aláírt egyezménnyel³ megalakult az Európa Tanács. Az Európa Tanács Európa legnagyobb regionális kormányzati nemzetközi szervezete és az egyik legjelentősebb emberi jogokat védő szervezet. Az Európa Tanácsot létrehozó nemzetközi szerződést csupán tíz európai állam⁴ írta alá. Mára azonban 47 európai ország a tagja. A nemzetközi szervezethez csatlakozhat bármely európai állam, amely elfogadja a jogállamiság elvét és biztosítja minden joghatósága alatt élő személy számára az emberi jogokat és az alapvető szabadságokat.⁵

Az Európa Tanács számos feladatot vállalt magára. Célja elsősorban az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság védelme, de olyan területeken is szerepet vállal, mint a környezetvédelem, oktatás, egészségügy. Ezenkívül foglalkozik szociális és gazdasági

* a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar V. évfolyamos, nappali tagozatos, köztársasági ösztöndíjas hallgatója

¹ Hivatalos nevén: Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény (továbbiakban: EJE vagy Egyezmény).

² Magyarország 1990. november 6-án vált az Európa Tanács tagjává, a közép-kelet európai országok közül elsőként.

³ Az Európa Tanács 1949. május 5-én, Londonban aláírt Alapszabálya (továbbiakban: Alapszabály)

⁴ Belgium, Dánia, Franciaország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország és Svédország

⁵ LAWSON, Rick: A nemzetek európai családjának bővítése, *Fundamentum* 2000/4. szám, 5–6. o.

kérdésekkel is.⁶ Egy területet említhetünk, ami nem képezi részét feladatkörének, ez a honvédelem.

Ezen célok megvalósítása érdekében nemzetközi jogi egyezményeket alkot, létrehozza a regionális emberi jogvédő mechanizmus kereteit és működteti azt az emberi jogok és alapvető szabadságok védelmében.⁷ Az Európa Tanács nevéhez köthető például az Emberi Jogok Európai Egyezménye, az Európai Szociális Charta, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája vagy az Európai Egyezmény a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód Megelőzéséről.

Magyarország 1992. november 5-én ratifikálta az Egyezményt. Azóta bárki a Bírósághoz fordulhat, aki szerint a magyar hatóságok megsértették az Egyezményt, a hazai jogorvoslati lehetőségeket kimerítette, hat hónapos határidőn belül, saját nyelvén, illetékmertesen, kötelező jogi képviselő nélkül.

1.2. Az Európa Tanács szervezete

Az Európa Tanács székhelye Strasbourg. Működésének fő fórumai a Miniszteri Bizottság, a Parlamenti Közgyűlés és az Európa Tanács Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa. A három munkafórum adminisztratív feladatait a Titkárság látja el.

A Miniszteri Bizottság az Európa Tanács döntéshozó szerve, amely a tagállamok külügyminisztereiből álló testület. Végrehajtó és ellenőrző szerv, őrzi az Európa Tanács alapvető értékeit, figyelemmel kíséri az egyezmények végrehajtását, a tagállamok által vállalt kötelezettségek tiszteletben tartását. Dönt a szervezet új tagjainak felvételéről, nemzetközi szerződéseket dolgoz ki, politikai ajánlásokat fogad el, cselekvési tervekről határoz. A külügyminiszterek évente egyszer ülnek össze, döntéseiket pedig egyszerű vagy minősített többséggel hozzák. A Bizottság ajánlásokat, kötelező érvényű megállapodásokat, nyilatkozatokat fogadhat el, amelyek tárgya elsősorban emberi jogi kérdések.⁸

A Parlamenti Közgyűlés a nemzeti parlamentek által delegált képviselőkből álló konzultatív szerv. Döntéseket nem hoz, de ajánlásokat fogadhat el, ill. tanácskozhat minden olyan kérdésben, amely az Európa Tanács hatáskörébe tartozik. Ajánlásai iránymutatásul szolgálnak a Bizottság és a tagállamok számára is. A Közgyűlés működése a nemzeti parlamentekéhez hasonló, a képviselők frakciókba tömörülve végzik munkájukat.⁹ A Közgyűlés napirendje között szerepelnek európai szintű és világesemények megvitatása is, kü-

lönösen, ha egy kérdés megoldásánál európai összefogásra van szükség.

1994-ben hozták létre az Európa Tanács Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusát, amely egy tanácsadó szerv. A Kongresszus Európa régióinak és városainak érdekeit jeleníti meg, a Kongresszuson a helyi és regionális képviselők megvitathatják problémáikat, ill. tanácsadó testületként működik a Bizottság és a Közgyűlés mellett helyi és regionális politikai kérdésekben.¹⁰

1.3. Az Emberi Jogok Európai Bírósága

Az alapvető jogok és szabadságok érvényre juttatása elsősorban az EJEB feladata.¹¹ A Bíróság Strasbourgban székel. Létszáma az Európa Tanács tagállamainak számától függ, ugyanis minden tagállam egy bírót küldhet. A bírák személyére javaslatot a tagállamok tesznek, megválasztásuk feladata azonban a Parlamenti Közgyűlést terheli.¹² A tagállamok három jelöltje közül jelöl ki egyet a Közgyűlés szótöbbséggel. A bírót hat évre választják, lehetőség van azonban újraválasztásukra korlátlan számban, hivatalviselésük ideje viszont 70. életévük betöltésével lejár.¹³ Munkájuk során nem a küldő államot képviselik, függetlenek és pártatlannak kell lenniük. Javadalmukat nem a tagállamoktól, hanem az Európa Tanácstól kapják.

A Bíróság teljes ülése választja meg a Bíróság elnökét, két elnökhelyettesét és még két szekció elnökét. A bírák munkájukat öt szekcióba osztva végzik. A szekciókon belül háromtagú tanácsok kerülnek felállításra, amelyek feladata a panaszok szűrése. A Bíróság alapvetően héttagú kamarákban működik, legmagasabb szintű formája a tizenhét tagú nagykamara.^{14, 15}

A Bíróság hatásköre kiterjed az Egyezmény értelmezésére és alkalmazására. Dönt a kérelmek elfogadhatóságáról, ill. érdemben is elbírálja azokat. Illetékesége pedig azon államokra terjed ki, amelyek kötelező joghatóságát elismerték. Jelenleg az Egyezményben részes tagállamok általános érvénnyel ismerik el a Bíróság joghatóságát.¹⁶

1.4. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye

Az Európa Tanács 13 tagállama Rómában írta alá „Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményt”, amely 1953-ban lépett hatályba. Az Egyezmény első generációs jogokat tartalmaz, ame-

⁶ A teljesség igénye nélkül ide sorolható pl.: a sokszínűség tudatosítása vagy megoldások keresése olyan kihívásokra, mint a kisebbségek hátrányos megkülönböztetése, az idegengyűlölet, az intolerancia, az emberi klónozás, a terrorizmus, az emberkereskedelem vagy a szervezett bűnözés és a korrupció.

(Forrás: <http://www.europatanacs.hu/index.php?workSpace=pages&id=40&langId=1#2> (utolsó lekérdezés: 2013. november 1.))

⁷ BAKA András – KECSKÉS László – LAMM Vanda – LOMNICI Zoltán: *Intézmények Európában*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2002. 275. o.

⁸ Forrás: <http://www.europatanacs.hu/index.php?workSpace=pages&id=39&langId=1> (utolsó lekérdezés: 2013. november 18.)

⁹ BAKA – KECSKÉS – LAMM – LOMNICI: i. m. 276. o.

¹⁰ Forrás: <http://www.europatanacs.hu/index.php?workSpace=pages&id=42&langId=1> (utolsó lekérdezés: 2013. november 18.)

¹¹ Kezdetben az emberi jogok érvényre juttatása nem csupán a Bíróság hatáskörébe tartozó feladat volt. 1998-ig az Emberi Jogok Európai Bizottsága is megvizsgálhatta a panaszokat, amelyek alapján jelentést fogadott el. Ezek azonban nem bírtak kötelező erővel. (Forrás: GRAD András: *Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezéssel*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2000. 21. o.)

¹² Magyarországot 2008 óta Sajó András képviseli. Korábban közel 20 évig Baka András látta el ezt a feladatot.

¹³ EJEE 22. cikk 1. pont, 23. cikk 1. és 6. pont

¹⁴ Amikor beérkezik egy kérelem a Bírósághoz, akkor először arról döntenek, mely szekció foglalkozzon az adott ügygel. Utána kijelölik az előadó bírót, aki ha az ügyet elfogadhatatlannak gondolja, akkor egy háromtagú tanács elé utalja. (Forrás: GRAD: i. m. 38. o.)

¹⁵ EJEE 27. cikk 1. pont

¹⁶ EJEE 32–33., 47. cikk

lyeket – a korábban elfogadott emberi jogi nemzetközi dokumentumoktól eltérően – részletesen fejt ki. Az Egyezmény az emberi jogok védelme érdekében létrehozta a Bizottságot és a Bíróságot. Forradalmi újítása volt, hogy a védendő jogok megsértése esetén közvetlenül az érintett egyén fordulhat jogsegélyért.

Az elmúlt ötven évben fokozatosan bővült a védendő emberi jogok köre. Az EJEE módosítása kiegészítő jegyzőkönyvek megalkotásával történik. Ma már 14 kiegészítő jegyzőkönyv került elfogadásra. A 14. kiegészítő jegyzőkönyv Oroszország ratifikációjának hiányában még nem lépett hatályba, ezért a részes államok a jegyzőkönyv ideiglenes alkalmazása mellett döntöttek a 14bis jegyzőkönyv megalkotásával.¹⁷

Az EJEE nem csupán célokat fogalmazott meg, hanem létrehozott e jogok kikényszeríthetősége érdekében egy intézményrendszert is. E feladat kezdetben három intézményre hárult: az Emberi Jogok Európai Bizottságára, az Emberi Jogok Európai Bíróságára és az Európa Tanács Miniszteri Bizottságára. Az ügyek először az Európai Bizottsághoz kerültek, amely döntött az elfogadhatóságról. A jogvédelmi rendszer forradalmasítására 1998-ban került sor. A folyamatban lévő ügyek száma rendkívüli méreteket öltött, így szükség volt az intézményrendszer felülvizsgálatára. Ennek érdekében 1994-ben elfogadták a 11. kiegészítő jegyzőkönyvet, amivel a Bizottság megszűnt, így most már az ügyek elfogadhatóságáról is a Bíróság hoz döntést.¹⁸

Az ítéletek végrehajtását a Miniszteri Bizottság ellenőrzi.¹⁹ A Miniszteri Bizottság azonban nemcsak azt ellenőrzi, hogy a kérelmező hozzájutott-e a Bíróság által megítélt összeghez, hanem azt is, hogy az adott részes állam megtette-e a megfelelő törvényhozási lépéseket annak érdekében, hogy megakadályozza a jövőbeli jogsértéseket.²⁰

2. A tisztességes eljárás (*fair trial*), mint kardinális jogok csokra (*bundle of rights*)

2.1. A tisztességes eljárás elvének alapjai

A tisztességes eljárás elve a jogállamiság és a demokracizmus része. A tisztességes eljárás elvének meghatározása nem könnyű feladat. Viták tárgyát képezheti, mit értünk a „tisztességes” szó alatt, illetve kérdés lehet, milyen jogokat kell biztosítani az eljárások során ahhoz, hogy azt tisztességesnek nevezhessük. A „meg-

felel eljárás” elvének gondolata először az Egyesült Királyságban jelent meg a Magna Chartában (1215). Az ehhez kapcsolódó szabályok rendezték az uralkodó és az alattvalók közötti kapcsolatot, ezért szokás a „megfelel eljárás” korai példájaként emlegetni.²¹

A tisztességes eljárás elvével kapcsolatban kialakult viták tekintetében eltérő koncepciókat találunk arra nézve, milyen feltételeknek kell fennállniuk ahhoz, hogy valaki számára biztosítva legyen a tisztességes eljárás. Ez alapján is különbséget fedezhetünk fel a kontinentális jog és a common law között. A common law ugyanis nagyobb teret kíván biztosítani a vádlott számára annak megválasztására, miként kívánja megvédeni magát az eljárás során. A kontinentális jog a vádlott önrendelkezési jogát is akár korlátozva aktív tevéssel védi jogait, és az eljárás csak akkor tisztességes, ha a vádlott jogi képviselettel rendelkezik. A common law is szabályozza a vádlott jogi képviseletét, de az önrendelkezési jog nagyobb hangsúlyt kap az eljárás során. A common law szerint ugyanis a vádlott megválaszthatja, kíván-e jogi képviseletet igénybe venni vagy nem.²²

2.2. A tisztességes eljárás, mint alapvető jog

A tisztességes eljáráshoz való jogot több jelentős nemzetközi emberi jogi egyezmény is deklarálja. Az EJEE 6. cikke rögzíti a tisztességes eljáráshoz való jogot és annak összetevőit, de az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47–50. cikke és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikke szintén foglalkozik ezzel az alapvető jogunkkal. A tisztességes eljárás követelménye számos részjogosultságból tevődik össze. A részjogosítványok egy része minden eljárástípushoz kapcsolható, míg mások csak a büntetőeljárások esetén érvényesülnek.²³ Természetes, hogy a büntetőeljárások több eljárési garanciával vannak körülbástyázva, hiszen ezekben az esetekben akár az egyének szabadsága a tét, sőt egy életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén azt is mondhatjuk, hogy a vádlott élete van az eljáró bíróság kezében.

Szokás az alapvető jogok között különbséget tenni a szerint, hogy egy adott alapjog kapcsán megengedett-e bizonyos körülmények mellett az eltérés vagy sem. Az ilyen emberi jogok különleges helyet foglalnak el az alapjogok között. Minden nemzetközi dokumentum deklarálni olyan jogokat, amelyek esetén a derogáció semmilyen körülmények között nem engedett meg. Ilyen például az élethez való jog, a kínzás, az embertelen és megalázó bánásmód tilalma vagy a rabszolgaság. A tisztességes eljáráshoz való jog azonban

¹⁷ Az évtizedek óta növekvő ügyszámok tették szükségessé az intézményrendszer fokozatos fejlesztését. Ennek köszönhető a 14. jegyzőkönyv (2004.) megalkotása is. A 14. kiegészítő jegyzőkönyv olyan újításokat tartalmaz, mint pl. hogy a tagállam által delegált bíró minden esetben részt vegyen a részes államból érkező ügyek elbírálásában; a Miniszteri Bizottság eljárást indíthat a Bíróság előtt, ha egy tagállam nem teljesíti ítéletben rögzített kötelezettségét, de az is újdonság, hogy a kiegészítő jegyzőkönyvet minden részes államnak ratifikálnia kell.

¹⁸ ZWAK, Leo: Az Európai Emberi Jogi Bíróság felülvizsgálati eljárásának reformjáról, *Fundamentum*, 1998/4. szám, 10. o.

¹⁹ EJEE 46. cikke

²⁰ GRÁD András – WELLER Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2011. 52–53. o.

²¹ CHEESMAN, Samantha: *Tisztességes eljárás? Egy összehasonlító elemzés*. In (szerk. BADÓ Attila): *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. 65–66. o.

²² JACKSON, John: *Autonomy and Accuracy in the Development of Fair Trial Rights*, UCD Working Papers in Law, Criminology & Socio-Legal Studies, 2009/9. szám 6–7., 11. o.

Forrás: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1407968 (utolsó lekérdezés: 2013. november 21.)

²³ HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila: *Emberi jogok*, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 703. o.

nem tartozik ezen alapjogok közé egyik nemzetközi emberi jogi dokumentumban sem. A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának előkészítése során több ország is tett olyan javaslatot, amely szerint az államok még a nemzet létét fenyegető veszélyhelyzetben sem térhetek volna el a tisztességes eljárásból való jog elemeitől. Ezt a javaslatot végül elvetették arra hivatkozva, hogy a nemzetközi jog még fegyveres konfliktusok esetén sem engedi ezt az alapjogot felfüggeszteni. Ezt deklarálja az 1949. évi Genfi Konvenciók közös 3. cikke nem nemzetközi jellegű fegyveres konfliktusok esetén, de a Nemzetközi Büntetőbíróság 1998-ban Rómában elfogadott Statútuma is ezt mondja ki, sőt egyenesen háborús bűntettnek nevezi a hadifoglyok és más védett személyek megfosztását a tisztességes eljárástól.²⁴ Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a tisztességes eljárásból való jog minden körülmények között érvényesülő alapjog, még abban az esetben is, ha a nemzetközi egyezmények kifejezetten nem tiltják a derogációt.

2.3. A tisztességes eljárásból való jog az Egyezményben

Az Egyezmény 6. cikke biztosítja a tisztességes eljárásból való jogot polgári és büntető perekben. A 6. cikk az EJEE egyik olyan része, amelyik a legterjedelmesebb esetjoggal rendelkezik. E cikk 1. pontja minden eljárástípusra vonatkozóan fogalmaz meg követelményeket. Ezeknek a feltételeknek egy része magára az eljáró bíróságra állapít meg előírásokat, így a bíróságnak törvény által létrehozottnak, pártatlannak és függetlennek kell lennie. A követelmények másik része a bíróság eljárására vonatkozik, így a tisztességesség, nyilvánosság és ésszerű időn belüli befejezettség, amelyek teljesülése esetében felel meg az eljáró bíróság ennek az alapjognak. Az 1. pont második fordulata a tárgyalás, ill. az ítélethirdetés nyilvánosságát és az az alóli kivételeket deklarálja. E szerint a tárgyalás nyilvános, azonban a nyilvánosság korlátozható az eljárás egészére vagy egy részére, amennyiben az erkölcs, a közrend, a nemzetbiztonság, kiskorú érdekeinek vagy az eljárásban részt vevő felek magánéletének védelme indokolja, illetőleg amennyiben a bíróság ezt feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.

A 6. cikk 2. és 3. pontja a büntetőeljárásokkal szemben ír elő garanciális szabályokat, többletjogokat adva ezzel a terhelteknek. A 2. pont az ártatlanság vélelmének követelményét fogalmazza meg. Így a bűncselekménnyel gyanúsított személyeket mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították. A 3. pont pedig felsorolja a terheltek egyéb jogait az eljárás során, így például a legrövidebb időn belül tájékoztatásuk olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az

ellene felhozott vádról; rendelkezzenek a védekezés előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel; kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúihoz, és eszközölhesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád.

Mindebből látható, hogy a tisztességes eljárásból való jog összetett alapjog, és az Egyezmény szerint számos részjogosultságnak kell megfelelnie.

2.4. Értelmezési kérdések

A tisztességes eljárásból való joghoz kapcsolódó számos ítélet jól mutatja, hogy az alapjog megítélése egyáltalán nem egyszerű feladat. Egyrészt nagyon sok összetevője van ennek az emberi jognak, és több feltételnek kell teljesülnie ahhoz, hogy egy eljárásról azt mondhassuk, hogy tisztességes. Másrészt értelmezési problémák is felmerülnek, hiszen most már 47 tagállam jogát közelíti egymáshoz az Egyezmény, így például olyan fogalmak értelmezése szükséges, mint a függetlenség, pártatlanság, bíróság, milyen eljárásokra terjed ki az Egyezmény 6. cikke vagy ésszerű időn belüli eljárás.

A 6. cikk 1. pontjával kapcsolatban felmerült már kérdésként, hogy magában foglalja-e a bírósághoz fordulás jogát is. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy a 6. cikk 1. pontjának megszorító értelmezése nem helyes, és a Golder-ügyben²⁵ a bírósághoz fordulás lehetőségét egy polgári ügyben egyetemlegesen elismert alapvető jogelvének tekintett.

Kérdés lehet az is, mit értünk egyáltalán bíróság alatt. A Bíróság értelmezése szerint a „bíróság” olyan igazságszolgáltatással foglalkozó szerv, amely döntéseit jogi normákra alapozva hozza meg, és jogszabály által előírt eljárás alapján. Ezenkívül a felekre nézve kötelező érvényű határozatokat hoz, így az a szerv, amely tanácsadó véleményeket alkot, nem vonható az Egyezmény fogalmi körébe. A bíróságoknak olyan követelményeknek is meg kell felelniük, mint a függetlenség a végrehajtó hatalomtól, a politikától, ill. a bírósági eljárás során bizonyos garanciák biztosítása.²⁶

Vita tárgyát képezheti továbbá az is, mit jelent a függetlenség, pártatlanság. Ezek a meghatározások elsősorban etikai fogalmak, és definiálásuk nehéz feladat. E két fogalom egymással összefüggő és részben egymást átfedő. A függetlenségnek több oldala is vizsgálható. A bíróságnak függetlennek kell lennie a többi hatalmi ágtól, de legalább olyan fontos, hogy független legyen a felektől. A pártatlanság inkább a bíróság szubjektivitásától védi a feleket. Lényege, hogy az eljárásban résztvevőket a jogszabályoknak megfelelően és elfogultságtól mentesen ítélje meg, ne pedig például szimpátia vagy a bíró pillanatnyi hangulata alapján. Ezek kizárása természetesen nem könnyű és nem is teljesen lehetséges, de törekedni kell rá.

Számos jogvita alapja, mit értünk az ésszerű idő kö-

²⁵ 4451/70 Golder kontra Egyesült Királyság

²⁴ BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 37–38.

²⁶ SZABÓ Győző – NAGY Gábor: *Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseiből kapcsolódó strasbourgai esetjogról*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 1999. 107. o.

vetelményének fogalma alatt. Ez a kifogás gyakorta felmerül a magyar bíróságokkal szemben is, amely miatt, mint később látni fogjuk marasztalta már el a Bíróság hazánkat. Az ésszerű idő követelménye fontos jogelv, ami előfeltétele a hatékony jogvédelemnek, a jogbiztonság és így a jogállamiság elvének is. A felek védelme szolgálja, hogy az eljárás ne legyen túlzottan elhúzódó, de az igazságszolgáltatás hatékony működése és hitelessége szintén indokolja az ésszerű időn belüli befejezést. Ez az időtartam nem fejezhető ki számokban, ez az adott eljárás körülményeitől függ. A Bíróság ilyen panasz esetén figyelembe veszi az ügy bonyolultságát, az eljárásban részt vevők és a hatóságok magatartását és egyéb tényezőket is.²⁷

2.5. A tisztességes eljárás elveinek érvényesülése a magyar büntetőeljárársban

A magyar büntetőeljárársban a tisztességes eljárást a nemzetközi jogi szabályozás, az európai standardok mellett az Alaptörvénynek a szabadságjogokat taglaló normái,²⁸ valamint a büntetőeljárársról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) alapvető rendelkezései és más perjogi részletszabályok biztosítják.

A fair eljárás záloga egyrészt a nyilvánosság, az igazságszolgáltatás átláthatósága, az európai jogi előírások szerint a bírói szervezet függetlensége, és olyan alapvető szabályok, mint a *nulla poena sine lege*²⁹ elve, a *favor defensionis*,³⁰ az alapvető védelmi-terhelti jogok, mint a hallgatás joga, vagy az önvádra kötelezés tilalma.³¹ Másfelől, amint Bencze Mátyás szemléletesen mutatott rá az idézett szabályok érvényesülése jelentősen függ az igazságszolgáltatás „aktorainak” szemléletétől, felfogásától.³² Az ítékezésben ugyanis vitathatatlanul jelen vannak az objektív tényezők mellett a szubjektív elemek is. Miként a híres amerikai jogi realista, Jerome Frank megvilágította, a bíró is ember és a talár felöltésével gondolkodásmódja nem válik szillogisztikus módon mesterkéltté.³³ Láthatjuk ekként, hogy a tisztességes eljárás fogalma összetett, nevezhetjük egy olyan jogcsoportnak (*bundle of rights*), mely különböző kardinális alapjogokból áll és biztosítéka az állami önkény visszaszorítása mellett az emberi jogok megfelelő védelmi szintű figyelembevételének.

A büntetőeljárárs garanciális elveit a Be. I. fejezete rögzíti az alapvető rendelkezései között. Az emberi jogok tiszteletben tartásának központi pillérei az alapelvek, melyek az eljárás fair voltát biztosító garanciák közé tartoznak. Megállapíthatjuk Király Tibor nyomán, hogy a biztosítékok és az alapelvek nem azonos, de értelem szerűen egymást ki nem záró fogalmak. A garanciák tágabb kört ölelnek fel és rendeltetésük is szélesebb az alapelveknél.³⁴ A büntetőeljárársban az alapelveket több nagy csoportra lehet tagolni, megkülönböztethetjük a szervezeti és működési, az alkotmányos, a terhelt és az állam viszonya alapján differenciált, az Emberjogi Egyezményben is rögzített, vagy nem szabályozott, illetve az egész büntetőeljárársban, vagy csak a büntetőperben érvényesülő alapelveket. Szervezeti alapelveként ismert a bíróságok függetlensége, a társasbíráskodás, az igazságszolgáltatási monopólium, a néprésztétel, melyek általában az Alaptörvényben is meghatározásra kerülnek. Alkotmányos alapelv emellett az ártatlanság védelme, a védelem joga vagy a jogorvoslati jogosultság. Az állam és a terhelt viszonya tekintetében külön alapelveként lehet meghatározni a bizonyítás terhet, valamint az *in dubio pro reo* szabályt. Egyes jogokat az Egyezmény külön nevesít, mint a vádelv, a szóbeliség, a közvetlenség. *Herke, Fenyvesi és Tremmel* a klasszikus régi elvek mellett új „vezérelv-ként” határozza meg a tisztességes eljárársához való jogot a jogállami eljárás, illetve a fegyverek egyenlőségének elvét.³⁵ A tisztességes eljárást Király egyetemes alapelveként nevesíti, mely az Egyezmény 6. cikke alapján a magyar jogban külön elismert alapelvekből tevődik össze, mint a bírói függetlenség, a tisztességes, nyilvános, ésszerű határidőn belül történő tárgyalás.³⁶ A tisztességes eljárás egyetemes alapelv volta úgy gondolom nem kérdőjelezhető meg, az előbbieken idézettekén túl azonban nem vitásan részét képezik az alkotmányos elvek, valamint a jogállami büntetőeljárárs és a fegyverek egyenlőségének elve is. Az eljárás tisztességével az Alkotmánybíróság is foglalkozott több döntésében, ahol kifejtésre került, hogy a tisztességes eljárás (*fair trial*) követelménye nem egyszerűen egy a bíróságnak és az eljárásnak az Egyezményben és alkotmányos szabályokban megkövetelt tulajdonságai közül (ti. mint, az igazságos tárgyalás), hanem az alkotmányos norma tartalmához és szerkezetéhez mintát adó, az eljárási garanciákat tartalmazó cikkei általában elfogadott értelmezése szerint a *fair trial* olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ennek megfelelően egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása ellenére lehet az eljárás méltánytalan, vagy igazságtalan, avagy nem tisztességes.³⁷ Az alkot-

²⁷ KONDOROSI Ferenc – UTTÓ György – VISEGRÁDY Antal: *A bírói etika és a tisztességes eljárás*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2007. 92. o.

²⁸ Lásd: Alaptörvény Szabadság és Felelősség rész XXVIII. cikk, mely mindenkinek jogot biztosít arra, hogy az ellene emelt bármely vádat a törvényben felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

²⁹ A garanciális szabály szerint nincs büntetés törvény nélkül, azaz nem szabható ki olyan büntetés a terhelttel szemben, mely a bűncselekmény elkövetésekor nem volt hatályban.

³⁰ A vádlottnak nyújtott kedvezmény elve, mely számos részletszabályban nyilvánul meg, legjelentősebbként emelhető ki az *in dubio pro reo* szabály, de ide sorolható a súlyosítási tilalom, valamint felmentő ítéletnél a védelemmel kapcsolatos jogok megsértése folytán a kasszáció elkerülését biztosító normák.

³¹ CHEESMAN: i. m. 65–88. o.

³² BENCZE Mátyás: *A bizonyítékok értékelésének összehasonlító vizsgálata a tisztességes eljárás szempontjából*. In (szerk. BADÓ Attila): *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*, Gondolat Kiadó, Budapest 2011. 218–235. o.

³³ FRANK, Jerome: *Bíráskodás az elme ítélszéke előtt* (Válogatott írások), (Szerk. BADÓ Attila) Szent István Társulat, Budapest, 2006. 53. o.

³⁴ KIRÁLY Tibor: *Büntető Eljárársjog 3. Átdolgozott kiadás*, Osiris Kiadó, Budapest 2003. 107. o.

³⁵ HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2012. 50–52. o.

³⁶ KIRÁLY: i. m. 132. o.

³⁷ 6/1998. (III. 11.) AB határozat, 14/2004. (V. 7.) AB határozat, 17/2005. (IV. 28.) AB határozat

mánybírói jogértelmezésből is nyomon követhető, hogy az eljárás tisztességességének megítélése nem szűkíthető le kizárólag az Egyezmény 6. cikkében foglaltakra, hanem komplexen, az egész eljárást, valamint az alapvető büntetőeljárás jogokat mérlegre téve lehet megalapozottan dönteni a kérdésben.

A tanulmány tárgyát nem képezi valamennyi alapelv részletes elemzése, de azokra, melyek közvetlen kihatással vannak az eljárás tisztességes voltára, valamint érintettek az európai emberi jogi bírások gyakorlata által, szükséges kitérni.

Az *eljárás feladatok megosztása*, a büntetőeljárásban is külön alapvető rendelkezést rögzített olyan, a tisztességes eljárás megvalósulásához szükséges előírás, mely nélkül nyilvánvalóan nem beszélhetünk fair tárgyalásról. A modern jogokban a vád, a védelem és az ítékezés elkülönülése alapvető követelmény.³⁸

A *törvényes vád* szintén sarkköve a tisztességes eljárásnak.³⁹ A vádlói jogosultság, a vád kimerítési kötelezettség és a vádhoz kötöttség elve egyik fontos biztosítéka annak, hogy törvényes vád nélkül ne kerülhessen sor elítélésre. A vád törvényességének megszegése súlyos jogkövetkezményekkel az alsóbb fokú bíróság ítéletének kasszációjával jár.

A *bírósági eljáráshoz való jog* és a *jogorvoslat joga* szintén kardinális elemei a tisztességes eljárásnak.⁴⁰ Az igazságszolgáltatás monopóliuma a bíróságé. Az igazságszolgáltatási monopólium és a bírói függetlenség – mint a fair eljárás garanciái – szervesen összefüggnek, a bírói függetlenség ugyanis az igazságszolgáltatási monopólium nélkül formális lenne, hiszen a hatalom szükség esetén a bírót helyett más, utasítható igazságszolgáltatást kereshet.⁴¹ A jogorvoslat joga nélkül önkénymentes, független, tisztességes ítékezés szintén nem képzelhető el. Mit tekinthetünk a jogorvoslat lényegében, mi e fontos jogintézmény *genus proximuma*? Angyal Pál szerint perorvoslat alatt azt az eljárást kell érteni, amelynek során a bíróságnak valamelyik félre vagy más érdekeltre sérelmes határozatából származó joghátrány a perre visszahatóan elhárul.⁴² Király Tibor a jogorvoslatot a hatóság határozataiban vagy intézkedéseiben előforduló ténybeli vagy jogi tévedések, törvénysértések kijáratásának indítványozásában, mint jogi eszközben fogalmazta meg.⁴³ Amint Király nyomán Kardos Sándor utalt rá, a jogorvoslat a büntetőeljárás fakultatív szakaszát nyitja meg, mert a perorvoslati eljárásoknak feltétele annak joghatályos bejelentése.⁴⁴ Cséka Ervin szerint a jogorvoslat lehetőséget teremt a már bekövetkezett eljárási tévedések, a helytelen, törvénysértő határozatok

orvoslására annak érdekében, hogy a hibás döntés jogkövetkezményei lehetőleg ne álljanak be, illetve minél előbb megszűnjenek.⁴⁵ Herke Csongor, Fenyvesi Csaba és Tremmel Flórián kifejtette, hogy a perorvoslat az eljáró bíróság valódi, vagy vélt, súlyos, vagy kevésbé súlyos, ténybeli (*error in facto*), jogi (*error in iure*), vagy eljárási (*error in procedendo*) hibájának kiküszöbölésére, orvoslására irányul.⁴⁶ Utóbbi fogalom-meghatározás kapcsán kiemelendő a hiba *vélt* voltára utalás, mert természetesen a jogorvoslat jogának gyakorlása nem jelenti azt, hogy valóban történt hiba, ill. törvénysértés a bírósági eljárásban.

A *védelem jogait* alapvető normák bátyázzák körül. A legfontosabb nemzetközi jogi, valamint alkotmányos szabályok és maga a hatályos büntető perrend szoros egységet alkotva rögzítik a védelem jogának fő kereteit és lényegi tartalmi elemeit.⁴⁷ A védelem jogának egyik legfontosabb alappillére a védő eljárása a büntetőeljárásban a terhelt érdekében. Az alaki védelem tartalma kettős, melynek egyik része a terhelt személyes védekezése, a másik fontos eleme pedig a terhelt által választott vagy részére kirendelt védő közreműködése, mely mintegy kiegyenlítve az állam szerveinek, a vádnak a szakértelmét, megteremti a fegyverek egyenlőségét a vád és a védelem között.⁴⁸ Király gondolatait maradéktalanul osztva megállapíthatjuk, hogy „*az igazság többnyire összetett, mert a büntetőügy eldöntéséhez sok tényt kell tisztázni, szükség van ezért a védelemre*”.⁴⁹ A védelem joga tehát nem vitásan a tisztességes eljárás egyik kiemelkedő értékű záloga. A védelem tartalmi oldalát a terhelti jogosítványok által biztosított garanciák alkotják. Ide sorolható többek között a gyanúsítás, a vád tárgyának, illetőleg ezek változásainak megismeréséhez fűződő jog, a törvényi kivételektől eltekintve az eljárási cselekményeken való részvétel, a védekezésre való felkészülés, az indítványtétel és észrevételezés, valamint a már felhívott jogorvoslat joga.⁵⁰ A védelem jogánál külön kiemelendő, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy szabadlábban védekezzen, illetőleg bárkinek a szabadságát elvonni csak a törvényben meghatározott okból és a törvényben meghatározott eljárás alapján lehet.⁵¹

Az *ártatlanság vételeme*, mint működési alapelv⁵² szerint senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a

⁴⁵ CSÉKA Ervin: *A büntető jogorvoslatok alapjai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1985. 31. o.

⁴⁶ HERKE – FENYVESI – TREMMEL: i. m. 321. o.

⁴⁷ Az 1979. évi 11. tvr.-tel ratifikált Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya, a Római Egyezménynek a Tisztességes tárgyaláshoz való jogról szóló 6. cikkének (3) bek. c) pontja, az Alaptörvény Szabadság és Felelősség részében a XXVIII. cikk (3) bekezdése, valamint az 1998. évi XIX. tv. (Be.) 5. §-a, 43. §-a, 47. § (1) bekezdése. Valamint lásd: HÁGER Tamás: *Az érdekellentétben megnyilvánuló védői kizárási ok a büntetőeljárásban*, Ügyvédek Lapja, 2013/2. szám, 2–3. o.

⁴⁸ HERKE – FENYVESI – TREMMEL: i. m. 101. o.

⁴⁹ KIRÁLY Tibor: *A védelem és a védő a büntető ügyekben*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1962. 121. o.

⁵⁰ Be. 43. § (2) bekezdés, lásd még: HERKE – FENYVESI – TREMMEL: i. m. 100. o.

⁵¹ Be. 5. § (2) bekezdés

⁵² FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*, Complex Kiadó, Budapest 2012. 83. o.

³⁸ Be. 1. §

³⁹ Be. 2. §

⁴⁰ Be. 3. §

⁴¹ ERDEI Árpád: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2011. 155. o.

⁴² ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárás tankönyve II. kötet*, Athenaeum Kiadó, Budapest 1917. 162. o.

⁴³ KIRÁLY: i. m. 468. o.

⁴⁴ KARDOS Sándor: *Jogorvoslat a büntetőeljárásban*, Magyar Jog 2003/1. szám, 21. o.

bűnösségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.⁵³ Úgy vélem ez egy rendkívül fontos, az emberi jogokat és a tisztességes eljárás követelményét szem előtt tartó szabály. A jogerős bírói döntésig mindenkit megillet a jog, hogy ártatlannak tekintsék. Ugyanakkor az elvtől függetlenül a büntetőeljárásban, elsősorban a kényszerintézkedések által a személyi szabadságjogok törvényesen korlátozhatók, és a követett gyakorlat szerint ez nem jelenti az ártatlanság vélelmének sérelmét.

A terhelt nem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen, és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.⁵⁴ Az Egyezmény 14. cikkében is megfogalmazott *nemo debet prodere se ipsum* elve folytán a terheltnek főszabályként nincs közreműködési, a hatósággal együttműködési kötelezettsége. Amint Farkas Ákos és Róth Erika rámutatott, ez alól szűk körben van törvényi kivétel, gondolhatunk itt a terhelt részéről a szakértői vizsgálat során műtétnek nem minősülő, tehát nem invazív eljárások, beavatkozások eltérésének kötelezettségére, vagy akár arra, hogy a Be. 117. § (1) bekezdésében írt adatait köteles a hatóságnak közölni.⁵⁵ Önmagát azonban nem köteles vádolni, sőt a vádra reflektálnia sem kell, amit a Be. 117. § (2) bekezdésében írt hallgatás joga biztosít.

E körben indokolt utalni az Egyesült Államokban a Legfelsőbb Bíróság *Miranda* döntésén⁵⁶ alapuló gyakorlatra, mely szerint a rendőrség a bűncselekményre gyanúsítható személyt elfogásakor nyomban, már alakoszerű kihallgatása előtt figyelmezteti jogaira, elsősorban arra, hogy nem köteles vallani, és amit mond, bizonyítékként felhasználható.⁵⁷ A *Miranda* figyelmeztetés az USA-ban nemcsak a hatóság részére alapvető kötelelem, hanem a figyelmeztetés tartalma már a hétköznapi ismeretek közé tartozik.⁵⁸ A hallgatás joga már hatályos jogunkban is megszilárdult, nyilvánvaló azonban, hogy jogelméleti és jogtörténeti előzményt jelent a *Miranda* szabály, mely megalapozta hazai perjogunkban is a garanciális jog beépülését.

A *hallgatási jog*nak nemcsak a perben, hanem már a nyomozásban, illetve azt megelőzően végzett rendőri intézkedés során is érvényesülnie kell. Amint Elek Balázs kifejtette, nem tekinthető helyesnek az olyan gyakorlat, amikor az eljárási cselekmény után terheltté váló személy rendőri jelentésbe foglalt nyilatkozatát úgy értékeli a bíróság bizonyítékként, hogy nem figyelmeztették a hallgatás jogára.⁵⁹ Irányadónak tartom ezt akkor is, amikor az elkövető önfeljelentést tesz, azaz önként tárja fel a hatóságnak a bűncselekmény elkövetését.

A *nyilvánosság* a hatályos eljárási törvényben az alapvető rendelkezések között már nem került rögzítésre,

vitathatatlan azonban, hogy az igazságszolgáltatás átláthatóságát biztosító norma továbbra is fontos alapelv. A Be. 237. § (1) bekezdése szerint a bíróság tárgyalása nyilvános, a nyilvánosság pedig csak a törvényben meghatározott esetekben korlátozható, vagy zárható ki. A nyilvánosság tartalmi oldalról magát az eljárási cselekmény nyilvánosságát, másfelől a bírósági ítéletek, vagy más iratok hozzáférhetőségét jelenti. A nyilvánosság indokolatlan kizárása a törvény értelmében feltétlen hatályon kívül helyezési okot jelent. Nem lehet vitás a fentiek tükrében sem, hogy a nyilvánosság a vizsgált jogcsokor, a fair eljárás egyik fontos eleme.

3. Egyes magyar büntetőeljárások az Európai Emberi Jogi Bíróság mérlegén

Az európai emberi jogi és a honi büntető eljárásjogi alapvetések, a főbb elvek és jogintézmények bemutatása után tekintsük át konkrét ügyeken keresztül, hogy egyes magyar büntetőeljárások a fontos jogosítványok tekintetében mennyiben feleltek meg az európai standardoknak, mennyire állták ki azt EJEB előtt a jogállamiság próbáját.

3.1. Az eljárás ésszerű határidőben való lefolytatásához, valamint a szabadlábon védekezéshez való jog érvényesülése

A már utaltak szerint az Egyezmény 6. cikkében meghatározott tisztességes tárgyaláshoz való jog egyik lényeges eleme, hogy a bíróság ésszerű időn belül döntsön a vádak megalapozottságáról (1. bekezdés). Mindennek elvi háttere nem vitásan egyrészt a bírói hatalom hatékony, az államot védő működése, másfelől a fair eljárás aspektusából az emberi jogok védelme, hiszen önhibán kívül senkit nem lehet hosszabb időn keresztül bizonytalan, függő helyzetben tartani, főként olyan jelentős személyi jogokat korlátozó vagy elvonó procedúránál, mint a büntetőeljárás. A *Klement Tibor kontra Magyarország* ügyben⁶⁰ a Bíróság megállapította Magyarország terhére az Egyezmény 6. cikke 1. bekezdésének megsértését, figyelemmel arra, hogy nem érvényesült az eljárás ésszerű határidőn belül való lezárásához való jog. A Bíróság rámutatott, hogy az eljárás hosszának ésszerű voltát az eset egyedi körülményeinek fényében kell megítélni, szem előtt tartva az ügy bonyolultságát, valamint a kérelmező és a releváns hatóságok magatartását is.⁶¹ Mind ezen körülményeket figyelembe véve a Bíróság megállapította, hogy a 9 éves pertartam nem felelt meg az ésszerű idő követelményének. Kétségtelen, hogy egy bonyolult ténybeli és jogi megítélésű ügyről volt szó, ahol a pertartamot növelte nyilvánvalóan a kizárási ok miatt az egyébként illetékes másodfokú bíróság helyett más fellebbezési bíróság kijelölése. Az eljárás döntő részét azonban az elsőfokú per tette ki, ahol

⁵³ Be. 7. §

⁵⁴ Be. 8. §

⁵⁵ FARKAS – RÓTH: i. m. 83. o.

⁵⁶ *Miranda v. Arizona*, 384. US. 436. (1966)

⁵⁷ HÁGER Tamás – BENCZE Máttyás: *Miranda és társai Vs. Bizonyítási gyakorlat a magyar büntetőeljárásban*, Kontroll Jogtudományi Folyóirat 01/2006. szám, 27. o.

⁵⁸ BÁRD Károly: *A hallgatás ára*, Fundamentum, 2005/3. szám, 5. o.

⁵⁹ ELEK Balázs: *A kihallgatásról készült rendőri jelentés a bizonyítási eljárásban*, Ügyvédek Lapja, 2003/4. szám, 25. o.

⁶⁰ EJEB 2006. 31701/02.

⁶¹ Lásd *Pélessier and Sass v. France* [GC], no. 25444/94, § 67, ECHR 1999-II.

éveken át folyt bizonyítás ügydöntő határozat meghozatala nélkül. A gyakorlati tapasztalatok alapján megállapíthatjuk, hogy büntetőügyekben ritka az ilyen kirívóan hosszú eljárás, de találkozni vele s az EJEB döntés tükrében nyilvánvaló, hogy ilyen esetben az extrémnek mondható pertartam folytán a tisztességes eljárás garanciái nem érvényesültek. Nem véletlen ennek fényében sem, hogy napjainkban folyamatos a jogalkotó törekvése az eljárások egyszerűsítésére, időtartamának csökkentésére.

Az *Imre Zsolt kontra Magyarország* ügyben⁶² a Bíróság a kérelmező előzetes letartóztatásának hosszú 2 év 9 hónapos időtartama, egy időszakban annak szükségtelen volta miatt ugyan az Egyezmény 5. cikkének 3. bekezdésében foglaltak megsértését állapította meg, nyilvánvaló azonban, hogy az indokolatlan módon, kellő alap nélkül fenntartott előzetes letartóztatás alkalmas az eljárás tisztességének megkérdőjelezésére is. A Bíróság megállapította, hogy a 2 évet meghaladó tartam után már reálisan nem volt megállapítható a szökés, illetve az eljárás meghúzásának veszélye, ezért fenti okok alapján a jogsérelem a kérelmező érveit elfogadva, megállapításra került. Az előzetes letartóztatással kapcsolatban leszögezhetjük, hogy sajnos még napjainkban is sok esetben automatizmus érvényesül és főként az alsóbb fokú bíróságok kellő mélységű kontroll és indokolás nélkül fogadják el a kényszerintézkedés okaival kapcsolatban az ügyészi álláspontot, annak ellenére, hogy a Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria több elvi döntésben és kollégiumi véleményben is útmutatást adott a tisztességes eljárásra nézve.⁶³

A *Bárkányi kontra Magyarország* ügyben⁶⁴ a Bíróság szintén megállapította, hogy a kérelmező előzetes letartóztatása ésszerűtlenül hosszú ideig tartott. A nyomozás lezárását követően ugyanis nem álltak fenn már valóban olyan kényszerintézkedési okok, melyek indokolták volna a nem kiemelkedő súlyú vagyron elleni bűncselekmény (lopás) miatt indult ügyben a személyi szabadság több mint egyéves elvonását. A Bíróság rámutatott, hogy a büntetőügyben a bíróságok többször mechanikusan hivatkoztak a szökés-elrejtőzés veszélyére, megfelelő ténybeli alap nélkül. A személyi szabadság ilyen elvonása nem felel meg az Egyezmény kardinális rendelkezéseinek, és nyilvánvalóan sérti az eljárás tisztességességét.

3.2. A vád, a vádbeli cselekmény minősítése változásának megismeréséhez fűződő védelmi jogok

A vádnak és változásainak megismeréséhez fűződő terhelti jog vitathatatlanul olyan fontos védelmi jogszívány, mely meghatározza az alaki és a tartalmi védelem hatékony gyakorlását is. A terheltnek a tisztességes eljárásban végig lehetőséget kell biztosítani arra,

hogy megismerje a megalapozott gyanú tárgyát, a vád tényállását és minősítését, a vádmódosítást, ill. annak lehetőségét is, hogy a bíróság a vádtól esetlegesen eltérően minősíti a cselekményét. Mindezen jogosultságokat az Egyezmény 6. cikkének 3. bekezdése félreérthetetlenül meghatározza.

A magyar jogalkotásra is hatással volt a *Dallos Zoltán kontra Magyarország* ügy.⁶⁵ A kérelmező azt állította, hogy az ellene lefolytatott büntetőeljárás az Egyezmény 6. cikkét megsértve nem felelt meg a tisztességes eljárás követelményeinek, mert őt sikkasztással vádolták és e bűncselekmény elkövetésében találták bűnösnek az elsőfokú ítéletben, a terhére rótt cselekményt azonban a fellebbviteli bíróság csalássá minősítette át, és ez meggátolta őt abban, hogy megfelelően gyakorolhassa a védekezéshez fűződő jogait. A Bizottság az elé került ügyben a fenti tényállás alapján megállapította a 6. cikk 3. bekezdés a) pontjának megsértését, mert a másodfokú bíróság által átminősített cselekményre, a csalásra nézve a kérelmező a védelmi jogokat nem gyakorolhatta, nem kapott ugyanis tájékoztatást a vád természetéről és okáról, valamint változásairól. Az ügy ezt követően az EJEB Kamarája elé került. A Bíróság annyiban osztotta a Bizottság álláspontját, hogy a másodfokú bíróság részéről végzett átminősítésre a döntés előtt érdemben nem terjeszthetett elő védekezést a kérelmező, mely tény nyilvánvalóan rontotta a védekező esélyeit. Ennek ellenére az eset összes körülményeit értékelve, elsősorban azt figyelembe véve, hogy felülvizsgálati eljárásra került sor, ahol a kérelmező a Legfelsőbb Bíróság nyilvános ülésén előterjeszthette védekezését a módosult minősítésre, nem állapítható meg olyan jogsértés, mely az Egyezmény 6. cikke 3. bekezdésének a) pontjába ütközne. Látható tehát, hogy a két fórum ellentétesen ítélte meg az ügy érdemét, végül a tisztességes eljárás sérelmét nem állapította meg a Bíróság, de az eljárás mégis nagy jelentőségű, mert a magyar jogalkotó annak nyomán írta elő kötelességként a bíróságnak, hogy a vádtól eltérő minősítés lehetőségét érdemi döntése előtt állapítsa meg és biztosítson lehetőséget a védelemnek a védekezéshez való felkészülésre.⁶⁶

A *Block kontra Magyarország* ügyben⁶⁷ a Bíróság megállapította a tisztességes eljárás sérelmét az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdése, valamint 3. bekezdés a) és b) pontjának megsértése miatt. Az ügyben a kérelmező ellen pénzhamisítás büntetvének előkészülete miatt emeltek vádat. Az elsőfokú bíróság a váddal egyező

⁶⁵ EJEB 2001. 29082/95. Az ügy alapja egy Magyarország elleni panasz volt, melyet a kérelmező 1995. január 9-én az Egyezmény korábbi 25. cikke alapján terjesztett a Bizottság elé.

⁶⁶ Lásd a Be. 321. § (4) bekezdését, mely szerint, ha a bíróság az ügydöntő határozat meghozatala előtt azt állapítja meg, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádirati minősítéstől eltérően minősülhet, a tárgyalást a védelem előkészítése érdekében elnapolhatja, erre nézve a jelenlévő ügyészt, a vádlottat és a védőt meghallgatja. E törvényi rendelkezést beiktatta a 2012. évi I. törvény 187. §-a, hatályos 2003. július 1-jétől. A módosító törvény 187. §-ához fűzött miniszteri indokolás külön kitér a Dallos kontra Magyarország ügyre, mely indokolta a jogszabályi változtatást, a védelem jogainak bővítését a tisztességes eljárás biztosítása érdekében.

⁶⁷ EJEB (56282/09. sz. kérelem)

⁶² EJEB 2003. 531129/99.

⁶³ Lásd 93. BK vélemény, valamint EBH 2025.

⁶⁴ EJEB (37214/05. sz. kérelem)

minősítéssel bűnösnek találta a terheltet és pénzbüntetésre ítélte. A másodfokú bíróság érdemi döntése előtt megállapította, hogy a cselekmény az elsőfokú ítélettel eltérően, csalás kísérletének minősülhet. Ezt követően azonban nem csalásnak, hanem közokirat-hamisításnak minősítette jogerősen a vádbeli cselekményt. Az ügyben felülvizsgálati eljárásra is sor került, ahol a Legfelsőbb Bíróság, kifejtve ugyan, hogy a cselekmény valójában csalásnak minősül, a jogerős ítélet hatályában fenntartotta. A Bíróság álláspontja szerint a vád és minősítés megismerésének alapvető jogát a kérelmező nem gyakorolhatta, mert nem volt előtte ismert a jogerős döntés előtt, hogy közokirat-hamisítás miatt vonhatják felelősségre. Nem került sor ennek tükrében arra, hogy részletes tájékoztatást kapjon az ellene felhozott vád természetéről és okáról, és emiatt megfelelően nem is terjeszthette elő védekezését.

3.3. A fegyverek egyenlősége elvének érvényre jutása

A fegyverek egyenlőségének elve a tisztességes eljárás fontos része, olyan elv, mely garantálja, hogy a bírósági eljárásban a vád és a védelem egyenlő feltételek mellett terjeszthesse elő érveit. A viszonylag zárt, nem nyilvános nyomozást követően a kontradiktórius eljárásban teljesednek ki a védelmi jogok. A védelem jogának releváns eleme a fegyverek egyenlősége, mely szerint a vád nem kaphat többlet jogosítványokat, hatalmi helyzetéből adódóan előnyt az állam igazságszolgáltatási gépezetével szemben álló, az alaki védelem garanciái ellenére nem vitásan kiszolgáltatott helyzetben lévő terhelttel szemben. A bírósági eljárásban az ügyész és a védelmi oldal is ügyfélnek tekinthető, jogaik a bizonyításban azonos súlyúak, a védelem is jogosult minden olyan irat megtekintésére és egyes törvényi kivételektől (minősített adatokat tartalmazó okiratok, ha nem állnak fenn a megóvás tárgyi feltételei) eltekintve birtoklására, mint az ügyész. *Táncos Gábor kérelmező Magyarország* ellen indított ügyében⁶⁸ a Bíróság ugyan elfogadhatatlannak nyilvánította a kérelmet, tanulságos azonban felidézni a kérelem indokait és a Bíróság álláspontjának lényegét. Az ügyben a bíróság a hatályon kívül helyezés utáni megismételt eljárást követően a kérelmezőt egy lánygyermek sérelmére elkövetett emberölés büntette miatt 13 évi szabadságvesztésre és 8 év közügyektől eltiltásra ítélte. A megyei bíróság a tényállást a kérelmező által a nyomozás során tett beismerő vallomásra, továbbá 110 tanú vallomására, 25 szakértő véleményére, okirati bizonyítékokra, valamint a helyszíni szemlére alapozta. A kérelmező azt panaszolta az Egyezmény 6. cikkének 1. bekezdésére hivatkozva, hogy az eljárás nem volt tisztességes amiatt, mert a Legfelsőbb Bíróság megtagadta a személyes meghallgatását, továbbá a tisztességes eljárás sérült azzal is, hogy nem bocsátották rendelkezésére a nyomozás során készült videofelvételről készült másolatot, ill. a másodfokú bíróság elutasította a kérelmezőnek további szakértő

kirendelésére irányuló indítványát. A Bíróság, figyelembe véve a másodfokú eljárás speciális szabályait is, megállapította, hogy nem sértette meg a Legfelsőbb Bíróság az Egyezmény rendelkezéseit azzal, hogy közvetlenül nem hallgatta meg a kérelmezőt. A videofelvétel másolata kiadásának elmaradása sem jelentett olyan önkényességet, mely a tisztességes eljárást megsértette volna, figyelemmel arra is, hogy a megismételt elsőfokú eljárásban a felvétel a tárgyaláson lejátszásra került. A védelem által felkért magánszakértő meghallgatásának mellőzése kapcsán a Bíróság elvi élel fejtette ki, hogy a nemzeti bíróságokra tartozik az eléjük tárt bizonyítékok, és a terhelt által felhozni kívánt bizonyítékok relevanciájának értékelése. Összességében ezért a Bíróság a kérelmet elfogadhatatlannak nyilvánította.

A konkrét ügygel összefüggésben szükséges arra rámutatni, hogy a bizonyítási eljárást lefolytató elsőfokú bíróság minősül ténybírósnak. A fellebbezési bíróság bizonyítási és ezáltal a tényekre nézve reformációs lehetőségei korlátozottak. A másodfokú bíróság a törvényi rendelkezések értelmében bizonyítási eljárást csak akkor folytathat, ha az elsőfokú ítélet tényállása megalapozatlan, vagy az első eljárásban vett perjogi hiba elhárításához szükséges.⁶⁹ Minden más esetben kizárt a bizonyítás, melyet figyelembe vett a Bíróság is, rámutatva, hogy a nemzeti bíróság elvonhatatlan joga megítélni azt, hogy szükséges-e vagy sem a védelem által felkínált bizonyítás. Az alaposnak nem talált bizonyítási indítványok elutasítása ezért nem sérti a tisztességes eljárás elveit.

Zárszavak

Amint láthattuk, az Egyezmény egyik fő garanciális, egyetemes elve, a tisztességes eljáráshoz, pontosabban az angol megfogalmazást követve a tisztességes tárgyaláshoz való jog. E jog a már idézettek szerint olyan alapvető emberi, állampolgári jogokból tevődik össze, melyek jelenléte és hatékony érvényesülése a demokratikus jogállam fő jellemzője. E jogosítványok biztosítása nélkül demokráciáról nem lehet szó. Megállapíthatjuk, hogy az európai standardokat a magyar jogalkotás és jogalkalmazás döntően követi, súlyos alapjogi sérelmekre elszórtan kerül csak sor. Egyes részjogosultságok, mint a védekezés joga, ehhez kapcsolódva a szabadlábbon védekezés jogosítványa, az eljárások ésszerű határidőn belüli befejezéséhez fűződő igény azonban olykor még napjainkban is csorbát szenvednek, mely tény hűen tükrözik az EJEB ítéletei. Ettől függetlenül le kell szögezni, hogy a törvényhozás gyorsan reagált egyes eljárásokra, gondolhatunk itt a *Dallos kontra Magyarország* ügygel kapcsolatban a vádtól eltérő minősítés lehetőségének kötelező megállapítására, mely a védelem jogának részeként hatékonyan biztosítja a vád változásai megismerésének lehetőségét. ■

⁶⁸ EJEB Határozata a 30332/02. számú kérelem elfogadhatóságáról.

⁶⁹ Be. 353. § (1) bekezdés